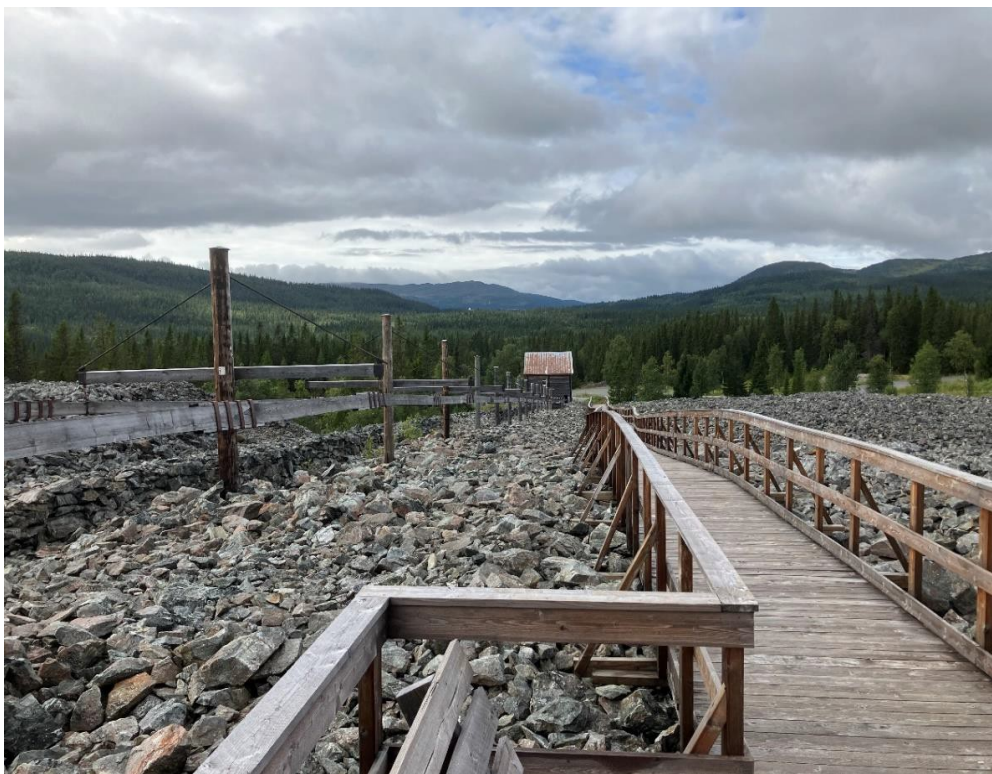




## Beslut om bildande av kulturresevat Fröå gruva, Åre kommun



|                       |                                                                                                              |
|-----------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Administrativa data   |                                                                                                              |
| Kulturresevatets namn | Fröå gruva                                                                                                   |
| Län                   | Jämtlands län                                                                                                |
| Kommun                | Åre kommun                                                                                                   |
| Ingående fastigheter  | Hårbörsta 2:41                                                                                               |
| Markägare             | Åre kommun                                                                                                   |
| Areal                 | 102,8 ha varav 62,4 hektar skogsmark, 27,1 ha inägomark, 6,0 ha impediment, 0,1 ha vatten och 7,1 övrig mark |
| Förvaltare            | Länsstyrelsen Jämtlands län                                                                                  |



## Innehållsförteckning

|                                                                  |    |
|------------------------------------------------------------------|----|
| Förslag till beslut.....                                         | 3  |
| Syfte och skäl för beslutet.....                                 | 3  |
| Beskrivning av området.....                                      | 4  |
| Historisk tillbakablick.....                                     | 4  |
| Spåren i landskapet.....                                         | 5  |
| Bebyggelse och anläggningar.....                                 | 7  |
| Den framtida förvaltningen.....                                  | 8  |
| Föreskrifter för kulturresevat Fröå gruva.....                   | 10 |
| Bedömning och motivering.....                                    | 13 |
| Förenligt med riksintressen, planer och områdesbestämmelser..... | 13 |
| Ärendets handläggning.....                                       | 15 |
| Internyttrande.....                                              | 15 |
| Externyttrande.....                                              | 17 |
| Konsekvensutredning.....                                         | 18 |
| Sändlista externyttrande.....                                    | 19 |
| Litteraturförteckning.....                                       | 21 |
| Bilagor                                                          |    |

## Förslag till beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 7 kap 9 § miljöbalken (SFS 1998:808) Hårbörsta 2:41, Åre kommun, som kulturresevat.

Reservatets namn är Fröå gruva

## Syfte med reservatet

Syftet med kulturresevatet är att bevara ett värdefullt kulturpräglad landskap med tillhörande bebyggelse, anläggningar och marker samt att förmedla området industrihistoria i pedagogisk verksamhet.

Syftet uppnås genom att säkerställa skötseln av området bebyggelse, anläggningar och marker samt genom förmedling av området industrihistoria till allmänheten.

*Det innebär kortfattat:*

- att bebyggelse och anläggningar bevaras och sköts enligt skötselplan,
- att området jordbruksmark brukas traditionellt, impediment och forn- och kulturlämningar hålls fria från igenväxning, genom bete, slåtter och manuell röjning,
- att områden där det tidigare varit skogsbete får betas,
- att trädgårdsmiljön vid Valltorpet rekonstrueras,
- att äldre bevarat växtmaterial vid Moverartorpet och Sellstedstorpet fungerar som bank för växtmaterial till rekonstruktioner av trädgårdar,
- att området kulturhistoria förmedlas genom skyltning och digital information,
- att området är tillgängligt för besökare med stigar, bänkar, ramper och utedass,
- att pedagogisk verksamhet kan bedrivas inom området.

## Skäl för beslutet

Kulturlandskapet i Fröå har formats av gruvindustri och jordbruk som bedrivits under relativt svåra förhållanden vid Åreskutans sluttning i omedelbar närhet till den karga fjällmiljön. Detta har skapat kulturlandskapets särskilda karaktär. Kopplingen mellan gruvnäringen och jordbruket har varit grundläggande för organisationen.

Kulturresevatet kulturhistoriska värde och därmed skäl för beslutet är:

- Områdets bebyggelse och anläggningar, både rekonstruktioner och autentiska, åskådliggör gruvmiljöns teknikutveckling och socioekonomiska förhållanden med tyngdpunkt på tidigt 1900-tal tills gruvan lades ner 1919.
- Områdets åker-, ängs-, betes-, och skogsmark speglar markanvändningen från samma tidsperiod vid torp och övrig bevarad bebyggelse från gruvtiden som kompletteras med en eller flera rekonstruerade trädgårdar.

### Beskrivning av området

#### Historisk tillbakablick

Gruvindustrin i Jämtland och Härjedalen under 1700- och 1800-talen fick aldrig någon större betydelse för Sveriges ekonomi, men den var betydelsefull för den lokala och regionala ekonomin och sysselsättningen. Ljusnedals bruk och Gustafs- och Carlsbergs kopparverk var de gruvindustrier i länet som pågick längst, men verksamheterna kämpade mot sinande malmtillgångar och osäkra förhållanden.

Gustafs- och Carlsbergs kopparverk utgjorde i början av 1800-talet Jämtlands största samhällsbildning. Befolkningsmängden i Fröå/Huså uppgick kring år 1800 till 600 invånare. (Ullberg G. 1967) Att jämföra med Östersund stad som vid mitten av 1820 bestod av knappt 400 invånare. (Renthzog S. Andersson U. 1986) Gruvschakten var samlade på sluttningarna av Åreskutan i Fröå och Huså, medan andra kompletterande gruvverksamheter så som dammar, kanaler, hammare, smedjor, kraftverk, hyttor, myntverk var delvis förlagda till angränsande orter.

Verksamheten vid Fröå gruva delas in i tre etapper:

- 1744 - 1808
- 1829 - 1881
- 1909 - 1919

Den första epoken påbörjades i den så kallade Gustafsgruvan med namn efter dåvarande arvprinsen, senare kung Gustav III, och utvidgades senare med Drottning- och Carlsgruvorna.

År 1808 avslutades den första gruvepoken och kopparbrytningen lades ned på grund av dålig lönsamhet. År 1829 inleddes nästa epok i Fröås historia då nya kopparfyndigheter påträffades.

År 1881 upphörde gruvhanteringen för andra gången, men endast för att vila till 1909 då P.J. Borgström, en jämte som emigrerade till USA i slutet av 1800-talet, lyckades entusiasmera några amerikanska malmletare för Åreskutans kopparfyndigheter. Amerikanska experter reste till Fröå och Huså och konstaterade att det fanns mera koppar att bryta. 1910 bildades gruvbolaget, Duluth-Huså Copper Mines Company för Fröå.

Gruvbrytningen satte åter fart i Fröå, gruvbyn fylldes med folk och gruvor och byggnader rustades upp. Men tyvärr grusades de nya ägarnas förhoppningar. I gruvans västra del kallat "Sänket" var kopparhalten mycket bra, men efterfrågan på koppar försvann och det blev slut på första världskriget. 1919 gick bolaget i konkurs, den amerikanska epoken var slut och gruvbrytningen upphörde för tredje och sista gången. I gruvorna i Åre (Gustavs och Carlberg) har det från mitten av 1700-talet fram till 1919 brutits 3 896 ton koppar (F.R Tegengren, 1924).

Efter nedläggningen 1919 kom gruvområdet sakta avfolkas, byggnaderna förföll och markerna växte igen. De sista bofasta inom området lämnade sin torpstuga 1971. (Jamtli 2013)

Den ideella föreningen Fröå gruva bildades 1984. Föreningens uppgift är att bevara, rekonstruera och levandegöra Fröå. Föreningen har genom åren genomfört många projekt och åtgärder som bevarat områdets natur- och kulturvärden.

### **Spåren i landskapet**

Livet för allmogen i de omkringliggande byarna påverkades av kopparverkets framväxt i Fröå. Ett flertal kronohemman blev "skattelösta" av verket för att få tillgång till marken. Bönder blev arrendatorer under kopparverket och fick utföra dagsverken. Den så kallade "ränteförvandlingen" började. Bönderna föredrog handeln med Norge före att arbeta åt kopparverket och hade hellre betalat vanlig skatt. De självägande bönder fick också vissa åtaganden så

som kolning eller körslor. Arbetskraft som kom utifrån eller som inte ägde eller arrenderade mark fick möjlighet att bygga sig eget torp på bolagets mark. Enligt Gösta Ullberg fanns det 17 torp i Fröåfälten 1777. Gruvarbetarnas försörjning bestod av självhushåll och lönearbete, från jordbruket och gruvan enligt fördelningen 1/3 kontanter och 2/3 självhushåll. Det var kvinnorna och barnen som till stor del fick sköta jordbruket på egen hand då männen arbetade i gruvorna. Ett småbruk som bestod av åkertegar, slätterängar myrslätter, skogsbete, trädgårdstäppor och djurhållning med mjölkhantering. (Ullberg G, 1967)

De olika tidsperioderna i Fröå har alla lämnat spår i det nutida landskapet. De stora dragen och strukturer med dagbrott med schakt, öppna marker och gruvtorp utgör en kronologisk berättelse. Att området successivt förändrats gör att det finns spår kvar från samtliga verksamhetsetapper. Byggnadsverken som varit kopplade till själva gruvbrytningen har byggts upp för att ersättas med nya byggnader. Torpen har i princip funnits under hela tiden gruvan var i bruk och tillsammans med tjänstemannabostäderna speglar de periodernas olika byggnadsteknik och sociala förhållanden. Dagens markanvändning kan härledas bakåt till den karta som togs fram 1863, kanske ännu längre bakåt i tiden.

Floran som är knuten till hävd genom slätter och bete växer fortfarande inom området och kring torpstugorna finns rester kvar av kulturväxter och små enkla trädgårdstäppor.

Fastigheten Hårbörsta 2:41 består idag av 102,8 hektar mark, varav 62,4 hektar är produktiv skogsmark, 27 hektar är inägomark, 6,0 är impediment, 0,1 hektar vatten och 7,1 hektar övrig mark. Jordbruksmarken innefattar i dagsläget en naturtyp listad art- och habitatdirektivets bilaga 1, silikatgräsmark (6270). Området ingår också i en värdeetrakt för gräsmarker framtagna genom arbetet med grön infrastruktur. Förekomsten av rödlistade- och signalarter indikerar även en skyddsvärd skog.

Skogen består av äldre grannaturskog, 150 till 100 år gammal, som är betespåverkad. Här finns rikligt med död ved och arter som är knutna till denna. Dessutom finns tydlig kalkpåverkan med rik flora. Det uttag ur skogen som förekommit, är till ved och virke vid byggnationer av områdets byggnader (Carlsson B-G, Sahlin M, 2011). Större delen av skogen i Fröå ligger ovan gränsen för fjällnära skog och kräver tillstånd från Skogsstyrelsen för avverkning. (Se bilaga.)

I området finns ett 20-tal forn- och kulturlämningar som är registrering i kulturmiljöregistret, (KMR). Det är främst gruv- och bebyggelselämningar. Det finns inget byggnadsminne i Fröå.

## Bebyggelse och anläggningar

De torp miljöer som finns bevarande i Fröå är Moverartorpet, Kristianstorpet/Moses, Sellstedtstorpet, Valltorpet och Blomstorpet. Torpen är uppförda mellan 1829 och 1914. Under en period bodde profossen Jon Dalström i Blomstorpet. Profossens uppgift var att genomföra spö och andra fysiska straff mot de gruvarbetare som inte följde reglerna. Någon betrodd man måste utföra straffen åt gruvbolaget. Berättelsen ger en bild av arbetarnas förhållande i Fröå gruva. Barnarbete var också vanligt förekommande i gruvverksamheten. (Ullberg G, 1967)

Moverartorpet används idag av en arrendator medan Ingenjörsvillan, Sellstedtstorpet och Valltorpet är öppna för visning och guidning under sommaren. Föreningen Fröå gruva har rätt att upplåta Moverartorpet till ättlingar. Torpstugan i Valltorpet har en påbyggd del som använts som skola. Den stod tidigare nere vid Emil Ols Torpet (nuvarande Raststugan) men räddades och flyttade upp till Valltorpet. Skolan kan i framtiden inredas med skolbänkar och användas i pedagogisk verksamhet för skolelever, men i dagsläget används torpet för övernattnings guider. Emil Ols var från början ett dubbeltorp och kan vara områdets äldsta byggnad. Enderleins (verkmästarbostaden) Ingenjörsvillan och Transformatorstation är byggnader från den sista gruvepoken som har högt kulturhistoriskt värde.

Viktiga element för att göra gruvmiljön levande är den rekonstruerade vattenkonsten med vattenhjul, hjulhus och stånggång. Pivå med ställinor från spelhuset. 1860 fanns det två vattenhjul som stod bredvid varandra. Ett för pumpning och ett för spellinorna som drog vagnarna och hissarna. Kanalen från Fröån leder in vatten till en mindre damm där det sitter luckor som reglerar vattenflödet. Under sommarhalvåret är vattenkonsten i gång. Kanalen med ny vattenkonst, nytt spel och uppförande av bok- och vaskverk startades under den andra perioden 1855 - 1866.

Kanalen går från Fröåtjärnen till Fröå gruva över ett antal fastigheter. Berörda markägarna längs med kanalen är inte intresserade av att ingå i kulturreseptatet, därför ingår enbart den del av kanalen som finns på Hårsbörsta 2:41 i det föreslagna skyddsområdet.

## Den framtida förvaltningen

Förvaltningen av Fröå gruva sker idag främst genom ideellt arbete. Det består bland annat av att göra ansökningar till vård av marker och byggnader, ansvara för underhåll av stigar, leder, skyltning, bemanning i informationshuset Fyrkanten, guidning, midsommarfirande, Fröå dagar med mera. Föreningen har medverkat i Länsstyrelsens projekt Varsamt tillgängligt och området tillgänglighetsanpassades med ramper, bänkar och dass/toaletter och ett förslag till plan för ökad tillgänglighet togs fram inom projektet. (Riddar K. 2017)

I det framtida arbetet med kulturreseptatet bör en tillgänglighetsplan tas fram så att besöksinformationen kontinuerligt ses över och vid behov kompletteras. Platsens historia kan behöva tydliggöras för besökare genom guidning och berättande som underlättar tolkningen av vad man egentligen ser i kulturlandskapet i Fröå. Informationen ska också bredda perspektiven på gruvverksamheten och belyser viktiga frågor som rör människa och samhälle, rättigheter/skyldigheter, arbetsmiljö och säkerhet, arbetarrörelse, barnarbete, genus med mera.

Den nuvarande finansieringen för skötseln av områdets marker, byggnader och anläggningar sker främst genom bygdemedel, miljöersättningar och kulturmiljöanslaget. Föreningen har också inrättat en egen fond för framtida drift och underhåll av Fröå gruva. I Bergstugan finns en restaurang och café som även erbjuder catering. Restaurangen utarrenderas av Föreningen Fröå gruva till företaget Såå Gott i Åre AB. Genom Fröåområdet går också några vinter- och sommarleder. För närvarande är det är Skistar och Västjämtlands snöskoterområde (VÅSEK) som ansvarar för underhållet av dessa leder.

För den framtida skötseln av kulturreseptatet bildas ett skötselråd som har avstämning minst två gånger per år. Representanter i rådet bör vara tjänsteperson från Åre kommun som arbetar med fastigheter, representanter från styrelsen i Föreningen Fröå gruva som arbetar med ekonomin och den praktiska skötseln och handläggare som arbetar med kulturreseptat vid Länsstyrelsen Jämtlands län. Ytterligare medlemmar i skötselråden kan vara antikvarie från Jamtli.

Länsstyrelsen har huvudansvaret för förvaltningen av reservatet, men i dialog med Åre kommun och övriga berörda parter. En viktig fråga att ta med i den framtida förvaltningen av området är hur den kulturhistoriska bebyggelsen ska bevaras.

Jamtli's rekommendationer i vårdplanen för Fröå gruvas byggnader är att nya inslag som tillkommit på senare tid i kulturmiljön ska bytas ut till lösningar som bättre speglar bebyggelsemiljön från tidigt 1900-tal (Jamtli 2023). Sådana ändringar måste vägas mot en hållbar förvaltning och de ekonomiska resurser som finns att tillgå, men kan i framtiden vara möjliga att genomföra.

Länsstyrelsen ansvarar för att syfte och mål i beslut och skötselplanen uppnås och bedriver tillsyn av kulturreseptatet.

## **Föreskrifter för kulturresevat Fröå gruva**

### **A. Föreskrifter enligt 7 kap. 5 § miljöbalken om inskränkningar i rätten att förfoga över fastigheten inom resevatet**

*Utöver vad som gäller i lagar och förordningar är det inom resevatsområdet inte tillåtet:*

1. att anlägga ny bilväg
2. att vidta vattenverksamhet för annat ändamål än för drift av vatten via kanal till hjulhuset
3. att skada kanal eller kanalbank
4. att sprida kemiska bekämpningsmedel
5. att konstgöda naturliga slåtterängar
6. att avverka skog

*Utan länsstyrelsens tillstånd är det dessutom inte tillåtet:*

- a) att riva byggnader
- b) att uppföra ny byggnad vid Moveratorpet, Valltorpet, Sellstetdstorpet, Kristinastorpet/Moses och Blomstorpet och vid tjänstebostäderna Enderleins och Ingenjörsvillan samt vid transformatorstationen.
- c) att uppföra tillbyggnad och yttre förändring av Moveratorpet, Valltorpet, Sellstetdstorpet, Kristinastorpet/Moses och Blomstorpet och vid tjänstebostäderna Enderleins och Ingenjörsvillan samt transformatorstationen.
- d) att bedriva täkt, gräva, schakta, borra, utfylla, övertäcka, spränga, dika eller utföra likande handling i kulturresevatet
- e) att anlägga cykelled eller skoterled inom resevatet
- f) att anlägga cykel- eller parkeringsplatser
- g) att uppföra mast, vindkraftverk eller solcellsanläggning
- h) att utföra provtagning av berg- och jordprover för användning i vetenskapligt och pedagogiskt syfte.

Länsstyrelsen kan efter ansökan medge undantag enligt 7 kap 7 § miljöbalken från föreskrifterna under A, om särskilda skäl föreligger.

**B. Föreskrifter enligt 7 kap. 6 § miljöbalken om skyldighet för ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheten att tåla följande intrång:**

1. utmärkning av reservatet
2. uppsättning av informationstavlor och anläggning av stigar
3. tillsynsmyndigheten ska ha möjlighet att genomföra provtagningar inom och i anslutning till området om det finns behov av att utreda föroreningssituationen
4. genomföra saneringsåtgärder eller andra skyddsåtgärder för att förhindra spridning av föroreningar/metaller
5. samråd med tillsynsmyndigheten om åtgärder ska utföras inom området så som grävning, schaktning eller avvattning och som berör slagg- och varphögar eller gruvområdet.
6. skötsel av området i enlighet med gällande skötselplan
7. dokumentation och uppföljning av bevarandearbete

**C. Föreskrifter enligt 7 kap. 30 § miljöbalken om vad allmänheten har att iaktta inom reservatet**

*Utöver vad som annars gäller är det förbjudet för allmänheten:*

1. att framföra motordrivet fordon på barmark
2. att cykla utanför anlagd cykelled
3. att köra skoter utanför anlagd skoterled
4. att beträda oslagen äng
5. att beträda betesmark som är inhägnad
6. att göra åverkan på byggnader, hägnader, mark eller växtlighet
7. att campa och elda inom området

Undantag från föreskrifterna

A och C-föreskrifterna ovan ska inte utgöra hinder för: förvaltaren av kulturresevatet, eller den som förvaltaren uppdrar åt, att vidta de

åtgärder som behövs för att tillgodose syftet med kulturresevatet och som framgår av föreskrifterna under B ovan,

- a) att vårda och bevara bebyggelse och anläggningar
- b) att bruka området jordbruksmark traditionellt genom bete och slåtter,
- c) att impediment, forn- och kulturlämningar hålls fria från igenväxning, genom bete, slåtter och manuell röjning,
- d) att restaurera äldre skogsbete för att åter kunna nyttjas som skogsbete
- e) att ta tillvara avverkat material till ved vid restaurering av skogsbete
- f) att uppföra stängsel som hör samman med jordbrukets ändamål eller vid gruvschakt
- g) att rekonstruera trädgårdsmiljön vid Valltorpet,
- h) att äldre växtmaterial bevaras vid Moverartorpet och Sellstedstorpet till rekonstruktioner av trädgårdar,
- i) att områdets kulturhistoria förmedlas genom skyltning och digital information,
- j) att området är tillgängligt för besökare med stigar, bänkar, ramper och utedass,
- k) att pedagogisk verksamhet kan bedrivas inom området.
- l) att bedriva renskötsel i enlighet med gällande lagstiftning,
- m) att bedriva jakt enligt Jaktlag (1987:259) och Jaktförordning (1987:905),
- n) att bedriva fiske enligt gällande lagar och bestämmelser.
- o) att begränsa och/eller förhindra storskaliga angrepp av granbarkborre genom fällning och barkning av färskt angripna granar samt rotkapning och barkning av vindfällda granar. Inga angripna träd ska föras ut ur kulturresevatet.

### **Bedömning och motivering**

Fröå gruva har höga kulturhistoriska värden och en historia som är angelägen att bevara och berätta. Gruvverksamheten har haft stor betydelse för länet i ett regionalt perspektiv och har haft synnerligen stor betydelse för framväxten av det kulturlandskap som finns kvar i Fröå. Kombinationen av jordbruk och gruvindustri på gränsen till kalvfjället skiljer Fröå gruva från ett flertal andra gruvor i landet.

Grannbyn Huså har en gemensam historia med Fröå med gruvbrytning från 1700-talet och framåt. I Huså finns Huså herrgård som är byggnadsminne och fornlämningar från gruvdriften, som är skyddade enligt kulturmiljölagen, med aktiva föreningar som verkar för byns bevarande och utveckling. I Fröå finns byggnader, anläggningar, och marker som tillsammans bildar en helhetsmiljö och en aktiv förening som genom ett otroligt engagemang byggt upp och vårdat kulturmiljön i flera decennier. Utan föreningens insatser hade platsen varit glömd, igenväxt och förfallen. Länsstyrelsens förhoppning är att föreningarna i Huså och Fröå även i framtiden kan ge varandra draghjälp och samverka för att uppnå bästa möjliga kulturmiljönytta.

Fröå gruva är ett välbesökt besöksmål i den turisttåta Åredalen. Under pandemin besöktes område av ca 15 000 besökare. Men Fröå behöver skyddas från exploatering, eftersom det pågår en intensiv utbyggnad av boende, anläggande av nya skidbackar, skoterleder och leder för downhillcykling i Åredalen. Fröå gruva är en kulturhistorisk intressant plats som behöver skyddas till kommande generationer.

Ytterligare ett skäl för att Fröå ska bli kulturresevat är att den framtida förvaltningen av området blir delad mellan tre parter, en ideell förening, en kommun och en myndighet som tillsammans bildar ett förvaltningsråd för Fröå gruva. Slutligen bildas resevatet på en fastighet som har endast en markägare. Det underlättar förhandlingarna om intrångsersättning och skötseln av området i framtiden.

### **Förenligt med riksintressen, planer och områdesbestämmelser**

Miljön kring Fröå gruva är utpekad som riksintresse för kulturmiljövård enligt 3 kap. 7 § miljöbalken, [Z 35].

Riksintresset uttryck är:

*"Gruvmiljö: Gruvschakt, slagghögar, gruvdammar, vattenkonst, lämningar efter produktionsbyggnader, tjänstemannabostäder och gruvtorp vid gruvområdet; gruvkanal från Frötjärnen och Fröådammen vid gruvan, slagghvarp vid Fröå hytta".*

I den kommuntäckande översiktsplanen som antogs 2017 av Åre kommun, framgår att kommunens syn på riksintresseanspråken är att dom är utsatta av exploateringar, vilket kan ge kumulativa förändringar som på sikt riskerar att påverka och kan skada riksintressena påtagligt.

”Kommunen har inte några avvikande anspråk vad gäller något område av riksintresse för kulturmiljövården, men framhåller att innehåll och värdetexter ska vara aktuella och uppdaterade för att bättre kunna användas vid avvägningar mellan olika intressen.”

I översiktsplanen lyfts också att Fröå Gruva på sikt bör ombildas till kulturresevat. Så det här beslutet är i linje med översiktsplanen.

Det avgränsade område som förslås bli kulturresevat avviker något från avgränsningen för riksintresseområdet Fröå gruva. I förslaget inför bildande av kulturresevatet Fröå gruva ingår enbart fastigheten Hårbörsta 2:41 som ägs av en fastighetsägare, Åre kommun. Om gränsen för resevatet skulle följa avgränsningen för riksintresset blir flera mindre bebyggda fastigheter införlivade i kulturresevatet, vilket skulle komplicera processen med bildandet av resevatet och bedöms inte vara nödvändigt för att syfte och mål med resevatet ska uppnås.

Området ingår även i riksintresse för friluftsliv enligt 3 kap 6 § miljöbalken. Länsstyrelsen bedömning är att skyddsbestämmelserna för resevatet går inte längre än det som krävs för att syftet med skyddet skall tillgodoses enligt 7 kap. 25 § miljöbalken.

Fastigheten Hårbörsta 2:41 ingår Kall samebys vinterland och vårvinterland och därmed i samebyns totala renbetesområde. För att värna rennäring ska särskild hänsyn tas till renbetet.

Kulturresevatet bör inte utgöra något hinder för samebyn att bedriva renskötsel.

Bildandet av kulturresevatet i Fröå bidrar till miljökvalitetsmålen God bebyggd miljö och Agenda 2030 målet hållbara städer och landsbygd.

## Ärendets handläggning

Enligt 26 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd har Länsstyrelsen löpande haft samråd under 2022 och 2023 med Åre kommun och Föreningen Fröå gruva. I dialogen har tjänstepersoner, politiker och representanter från Föreningen Fröå gruvas styrelse medverkat. Vid några samråd har även handläggare vid Riksantikvarieämbetet som arbetar med kulturresevat medverkat. I början av kulturresevatprocessen ställdes frågan av Länsstyrelsen om Åre kommun ville bilda ett kommunalt kulturresevat, men Åre kommun inkom med en skrivelse till Länsstyrelsen 2021-01-29 med väckt fråga om ett statligt kulturresevat för Fröå, dnr 992-2021.

Dialog om resevatbildningen för Fröå gruva har även skett med markägare längs med kanalen till Fröå och Åre Destinationsbolag samt med representanter från Huså Byalag, Föreningen Husåspelen och Föreningen Huså herrgård.

Av 26 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd följer att länsstyrelsen ska samråda med Riksantikvarieämbetet innan den fattar ett beslut enligt 7 kap miljöbalken om bildande av ett statligt kulturresevat som kan leda till ersättning, eller inlösen enligt 31 kap. miljöbalken eller någon annan ekonomisk förpliktelse för staten eller annars är av vikt. Ett förslag från Länsstyrelsen är att eventuell inträngsersättning som utbetalas till Åre kommun, överförs till en fond för den framtida förvaltningen av kulturresevatet.

Till den löpande årliga skötseln avsätter Länsstyrelsens erforderliga medel från kulturmiljöbidraget, tillsammans med insatser från Åre kommun och stöd till jordbruksmark från Statens jordbruksverk. Till punktinsatser för byggnadsvård och tillgänglighet kan bygdemedel, kulturmiljöbidrag och andra stöd och bidrag från myndigheter komma i fråga. Fleråriga skötselavtal kan komma att upprättas mellan förvaltaren, fastighetsägaren och Föreningen Fröå gruva. I dagsläget finns även avtal mellan Föreningen Fröå gruva och brukarna av Moverartorpet och med den entreprenör som driver restaurangen Bergsstugan.

Under 2023 och i början av 2024 tog Länsstyrelsen fram ett förslag till beslut om kulturresevat.

## Yttrande internt

Remissen med förslag till beslut och skötselplan har skickats ut 2024-02-29 för internt yttrande inom Länsstyrelsen. Synpunkterna har inarbetats utifrån de förslag som lämnas från landsbygdenheten, vattenenheten, rättsfunktionen, kulturmiljö och samhällsplanering, naturskydd och djur- och miljöenheten.

**Vattenenheten** vid Länsstyrelsen skriver i sitt yttrande att den vattenverksamhet som pågår i området är en viktig del av syftet med kulturreseptat. Vidare att åtgärder vid kanalen eller rivning av dammen inte är aktuella för att förbättra den limniska naturmiljön i kanal eller damm.

**Djur- och miljöenheten** skriver i sitt yttrande att det ska finnas möjlighet till provtagning för att utreda föroreningsituationen och att tillsynsmyndigheten ska kunna genomföra saneringsåtgärder eller andra skyddsåtgärder för att förhindra spridning av föroreningar/metaller. Åtgärder inom reservatet såsom grävning, schaktning eller avvattning och som berör slagg- och varphögar eller gruvområdet ska samrådas med tillsynsmyndigheten.

Punkterna läggs in i föreskrifterna under B. punkt 3, 4 och 5.

I yttrandet från **samhällsplanering och boende** lyfts att Åre kommun i översiktsplanen gärna ser att Fröå gruva blir ett kulturreseptat. Fröå saknar fördjupad översiktsplan och Åre kommun kommunalt kulturmiljöprogram.

**Landsbygdsenheten** säger i sitt yttrande att det i beslutet ska nämnas att jordbruksmarken innefattar naturtypen listad art- och habitatdirektivet silikatgräsmark (6270) och att området ingår i värdetrakt för gräsmarker inom grön infrastruktur. Efterlyser förhållningssätt för hantering av de invasiva arter som växt i områdets äldre trädgårdar. Artförteckningen i skötselplanen från Äng och betesinventeringen (BOB-HFZ i TUVÅ) ska kompletteras med några arter.

**Naturskydd** lyfter möjligheten till skogsbete och en tydligare beskrivning av gräsmarkens äldre och nuvarande markanvändning i skötselplanen. Föreslår ändrad förvaltningsinriktningen för gräsmarken till skötsel enligt vägledning för respektive klassad naturtyp i skötselplanen. Naturskydd har även föreslagit fördyligande av föreskrifterna för byggnaderna och skogen. I en komplettering framhåller naturskydd att det måste framgå i beslut och skötselplan att skogen i reservatet är fjällnära skog och innan de utförs skogsbruksåtgärder måste tillstånd sökas hos Skogsstyrelsen. Det innebär att uttag ur skog för virke till byggnationerna och till ved blir tillståndspliktigt. Ett förtydligande av undantag d) i föreskrifterna: skog som tidigare betats kan restaureras och nyttjas som skogsbete.

Uppdatering enligt synpunkter avseende texten och artlistan för skogen i beskrivningsdel och plandel i skötselplanen är beaktade.

**Rättsfunktionen** hade inga synpunkter i ärendet.

### Yttranden externt

Följande remissinstanser tillstyrker bildandet av kulturresevat för Fröå gruva: Skogsstyrelsen, Heimbygda, Försvarsmakten, Jamtli och Samtinget utan kommentarer. Naturvårdsverket avstår att svara och hänvisar till Riksantikvarieämbetet. Föreningen Husåspelen är mycket glada över att Fröå gruva blir kulturresevat, men hade dock önskat att hela gamla Huså bruk hade ingått i resevatet, det vill säga även Huså med gruva, bokverk, hytta och herrgård.

**Statens Geologiska undersökningar** (SGU) är generellt positiva till förslaget, men anser att föreskrifterna ska tillfogas att det efter tillstånd från länsstyrelsen ska vara möjligt med provtagning av berg- och jordprover för användning i vetenskapliga och pedagogiska syften. SGU tycker att beskrivningsdelen behöver kompletteras med en beskrivning av områdets geologi. Enligt SGU skulle detta ge ytterligare en dimension till kulturresevatet som kan användas för att sprida kunskap om geologi och bildningen av fjällkedjan samt de processer och förhållande som gör att en malm bildas. Synpunkterna beaktas, men förutsätter ett samarbete med SGU.

**Naturskyddsföreningen** är positiva till förslaget, men avstyrker de delar som ges tillåtelse att avverka i resevatets skog för eget nyttjade även om det avses ske via enstaka plockhuggning och utforsling med snöskoter/fyrhjuling. Synpunkterna beaktas, men det ska vara tillåtet att ta tillvara avverkade träd i samband med restaurering av skogsbete. För övriga skogsbruksåtgärder ansöks tillstånd hos Skogsstyrelsen, eftersom skogen i resevatet i huvudsak är fjällnära.

**Riksantikvarieämbetet** (RAÄ) är positiva till förslaget, men har några kommentarer. Myndigheten förslår att Länsstyrelsen tar fram en tillgänglighetsplan som ska underlätta vidareutvecklingen av området som besöksmål. Vidare att kulturresevatet olika delar i skötselplanen följs upp kontinuerligt och kompletteras vid behov.

I föreskrifterna föreslås tillägg i A-föreskrifterna:

”att utföra åtgärder för att undvika eller begränsa storskaliga angrepp av granbarkborre eller andra skadeinsekter, genom utplacering av fällor, utläggning av fångstvirke, fällning av angripna granar, rotkapning av vindfällda träd och mekanisk reducering av yngelutrymme i färsk bark. Fällda träd och fångstvirke ska transporteras ut ur resevatet. ”

”att punkt 2 i A-föreskrifterna att ordet Vattenreglering byts mot vattenverksamhet”.

Vidare säger myndigheten att Länsstyrelsen bör göra tillägg hur eller om man ska upparbetar dött träd, vindfälle eller döda grövre grenar.

När det gäller punkt 4 i A-föreskrifterna är RAÄ osäker om ett kulturresevat kan hantera frågor om planlösning inne i byggnader, då det regleras tydligare i kulturmiljölagen 3 kap byggnadsminnen.

I plandelen förslås att begrepp biologiskt kulturarv används konsekvent i underlaget, i stället för det gröna kulturarvet. RAÄ anser att forn- och kulturlämningarna i skogen ska ingå i skötselplanen. Vidare uppger Riksantikvarieämbetet att handläggare från myndigheten inte kan ingå i något skötselråd för kulturresevatet.

Länsstyrelsen tar till sig RAÄs synpunkter och håller med om att en tillgänglighetsplan behöver tas fram för området. Att följas upp skötseln kontinuerligt ingår i förvaltning av kulturresevatet. Länsstyrelsen ändrar grönt kulturarv till biologisks kulturarv, samt att forn- och kulturlämningarna i skogen också ska vårdas. Punkt d) under A-föreskrifterna i remissförslaget stryks och punkt o) under undantag för föreskrifterna läggs till.

**Åre kommun** ställt sig positiv till förslaget att bilda kulturresevat av Fröå gruva. Kommunen hade i sitt yttrande ett antal frågor som besvarats av Länsstyrelsen. Kommunen undrade vad som förväntades av dem förutom att delta i skötselrådet, hur ansvarsfördelning i skötselrådet ska se ut och hur en eventuell sköselfond ska finansieras? Vidare så lyfte kommunen att det är viktigt med dialog med angränsade markägare och önskade att Länsstyrelsen tar det initiativet.

Åre kommun kommer fortsatt äga och ansvar för mark och byggnader i Fröå gruva, men Länsstyrelsen blir förvaltare av resevatet. Skötseln och finansieringen av skötseln planeras i skötselrådet tillsammans med berörda parter. Inrättade av en fond för skötseln av resevatet är enbart ett förslag från Länsstyrelsen. Det bestämmer kommunen själv om. Länsstyrelsen för endast dialog med markägare utanför resevatet om det berör skötsel av resevatet eller för åtgärder som kräver tillstånd enligt föreskrifterna för resevatet.

**Föreningen Fröå gruva** är försiktigt positiv till förslaget att bilda kulturresevat av området Fröå gruva. Länsstyrelsen har haft dialog med föreningen under hela processen.

### Konsekvensutredning

I enlighet med vad som sägs i 4 och 5 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning, bedömer Länsstyrelsen att föreskrifterna enligt 7 kap. 30 § miljöbalken innebär så begränsade

kostnadsmässiga och andra konsekvenser att det saknas skäl för en konsekvensutredning av regelgivningen.

#### **De som medverkat i beslutet**

Detta beslut har fattat av landshövding Maria Ljung med antikvarie Eva Karlsson som föredragande. Medverkan i beslutet var länsråd Susanna Löfgren och funktionschef Morgan Nordbakk.

## Sändlista för externt yttrande

Förslag till beslut och skötselplan har skickats den 2024-04-29 till följande myndigheter, organisationer och föreningar för yttrande:

Föreläggande om yttrande, med bilagor (delgivningskvitto)

Ägaren till fastigheten Hårbörsta 2:41, Åre kommun, [are@kommun.se](mailto:are@kommun.se)

E-delgivning

Kall sameby, [kalls.sameby@gmail.com](mailto:kalls.sameby@gmail.com)

Remiss med bilagor

Skogsstyrelsen, [skogsstyrelsen@skogsstyrelsen.se](mailto:skogsstyrelsen@skogsstyrelsen.se)

Naturvårdsverket, [registrator@naturvardsverket.se](mailto:registrator@naturvardsverket.se)

Sveriges geologiska undersökning, [sgu@sgu.se](mailto:sgu@sgu.se)

Försvarmakten, [exp-hkv@mil.se](mailto:exp-hkv@mil.se)

Sametinget, [kansli@sametinget.se](mailto:kansli@sametinget.se)

Riksantikvarieämbetet, [registrator@raa.se](mailto:registrator@raa.se)

Statens jordbruksverk [jordbruksverket@jordbruksverket.se](mailto:jordbruksverket@jordbruksverket.se)

Vattenregleringsföretagen, [info@vattenreglering.se](mailto:info@vattenreglering.se)

Naturskyddsföreningen Jämtland-Härjedalen,

[kansli.mitt@naturskyddsforeningen.se](mailto:kansli.mitt@naturskyddsforeningen.se)

Föreningen Fröå gruva, [info@froagruva.se](mailto:info@froagruva.se)

Föreningen Huså herrgård, [husaherrgard@gmail.com](mailto:husaherrgard@gmail.com)

Huså byalag, [info@husaby.com](mailto:info@husaby.com)

Föreningen Husåspelen, [info@husaspelet.se](mailto:info@husaspelet.se)

Åre hembygdsförening, [hembygdsgardenare@gmail.com](mailto:hembygdsgardenare@gmail.com)

Åre Destinationsbolag, [info@aredestination.com](mailto:info@aredestination.com)

Skistar Åre, [sebastian.thomasson@skistar.com](mailto:sebastian.thomasson@skistar.com)

Stiftelsen Jamtli, [info@jamtli.com](mailto:info@jamtli.com)

Bergsstugan, [info@bergstuganfroa.se](mailto:info@bergstuganfroa.se)

## Litteraturförteckning

### Tryckt litteratur

Hedros Britta, Fröå gruva - Gruvbyn vid Åreskutans fot, 1995. Löding Oscar, Torpen under Huså bruk och de som bodde där, 1981.

Karis Lars och Strömberg Arne, Beskrivning av berggrundskartan över Jämtlands län, del 2 Fjälldelen, Sveriges Geologiska undersökningar, Uppsala, 1998.

Rentzog Sten, Ulla Andersson, red. Östersunds historia, 1986.

Tegengren F.R. Sveriges ädlare malmer och bergverk, Sveriges geologiska undersökningar, 1924.

Ullberg Gösta, Huså bruks historia, 1967.

Ullberg Gösta, En bok om Kall – Gränsbygd i Jämtland, 1969.

### Ej tryckt litteratur

Agerberg Anna-Bie. Framtid för Fröå kulturhistorisk undersökning och bevarandeförslag. Examensarbete i arkitekturhistoria, 1986.

Carlsson Bengt-Göran, Sahlin Malin, Naturvärdesinventering av skog, myr, ängs- och hagmarker på Åre kommuns mark vid Fröå gruva, 2011.

Fröå gruva. Kulturhistorisk utredning angående bildande av kulturresevat, 2013:18, Jamtli 2013.

Fröå gruva. Kulturhistorisk utredning angående bilande av kulturresevat, 2022:23, Jamtli 2022.

Fröå gruva. Vårdplan för byggnader 2023:25. Jamtli 2023.

Fröå gruva. Vårdplan för trädgårdar 2023:45. Jamtli 2023.

Riddar Karin, Åtgärdsplan tillgänglighet, Länsstyrelsens Jämtlands län 2017.

Vägledning för svenska naturtyper i habitatdirektivets bilaga 1 NV- 04493-11. Naturvårdverket 2011.

Skogens encyklopedin, Svenska skogsvårdsförbundet. Stockholm, 2000.

## Webbsidor

[Digital handbok för bildande och förvaltning av kulturresevat |](#)

[Riksantikvarieämbetet \(raa.se\)](#)

[Fornsök \(raa.se\)](#)

[Jämtland-Z\\_riksintressen-1.pdf \(raa.se\)](#)

[www.Froa.se](#)

[Översiktsplan - Åre kommun \(are.se\)](#) [Tuva](#)

[\(sjv.se\)](#)

## Övriga källor

Landsarkivet, Östersund.

Bildbanken, Jamtli.

## Foto

Länsstyrelsen Jämtlands län

## Bilagor

Bilaga 1. Gräns för kulturresevatet Fröå gruva

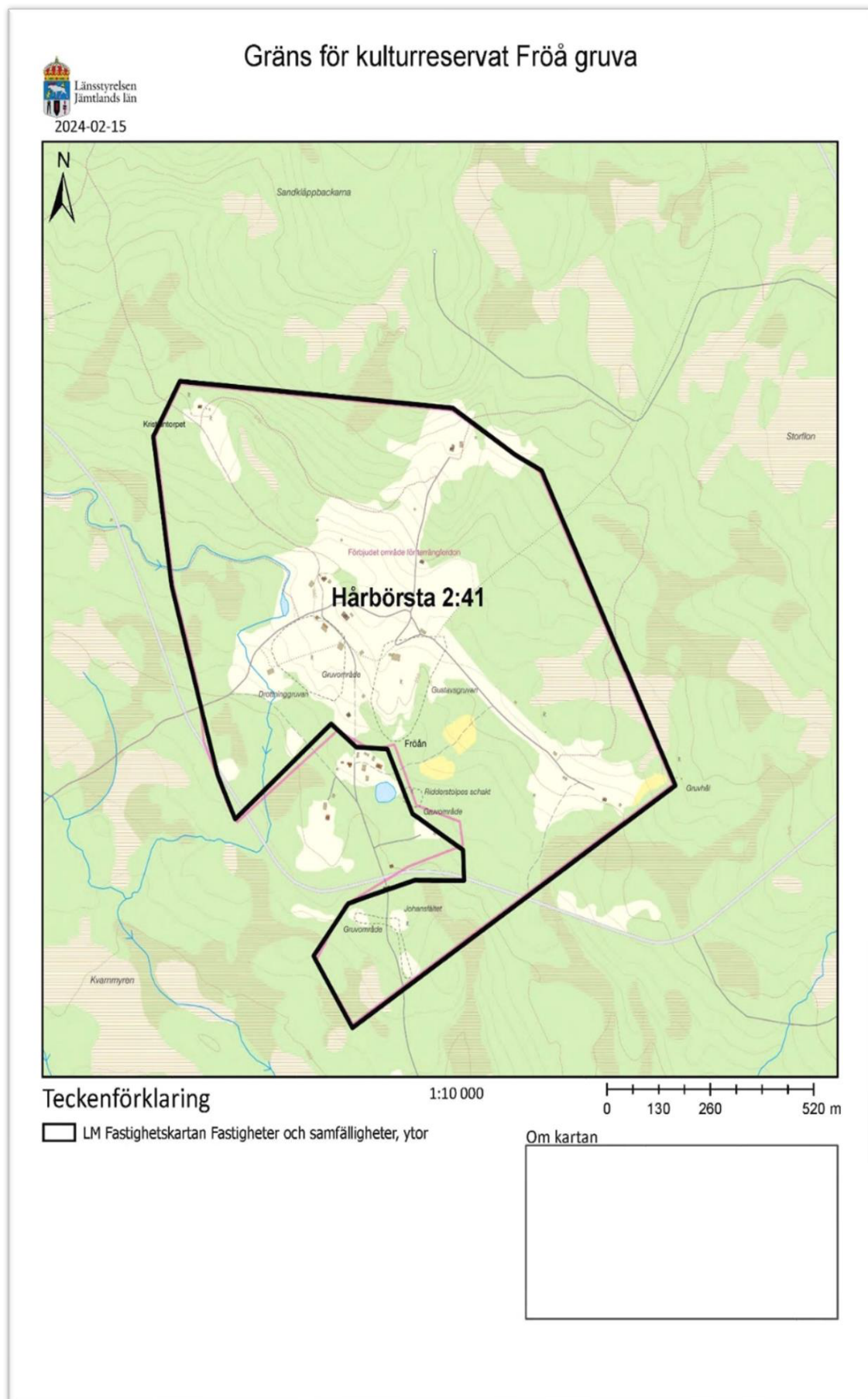
Bilaga 2. Översiktskarta Fröå gruva

Bilaga 3. Ortofotokarta

Bilaga 4. Gräns för fjällnära skog

Bilaga 5. Hur man överklagar

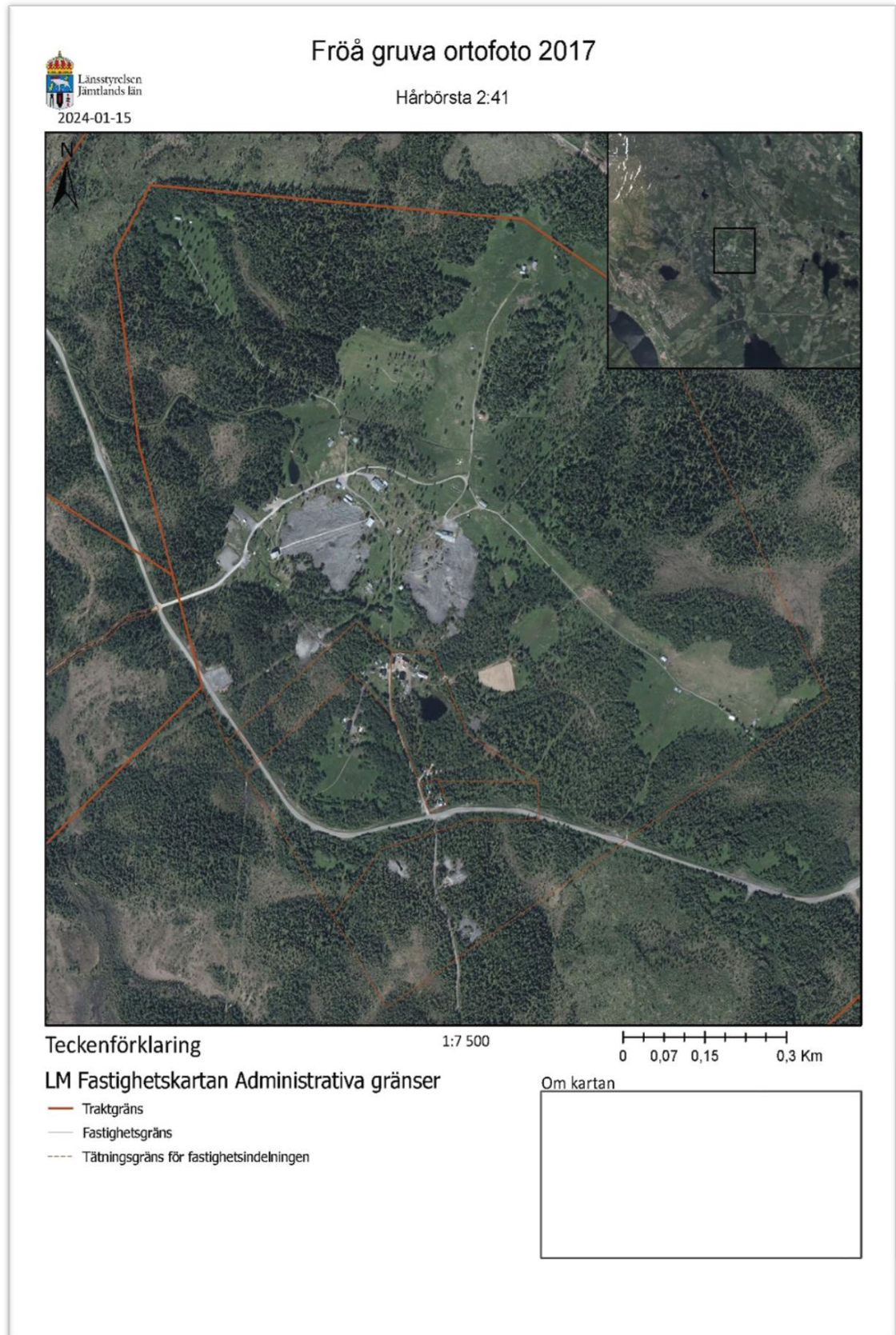
## Bilaga 1. Gräns för kulturresevat Fröå gruva



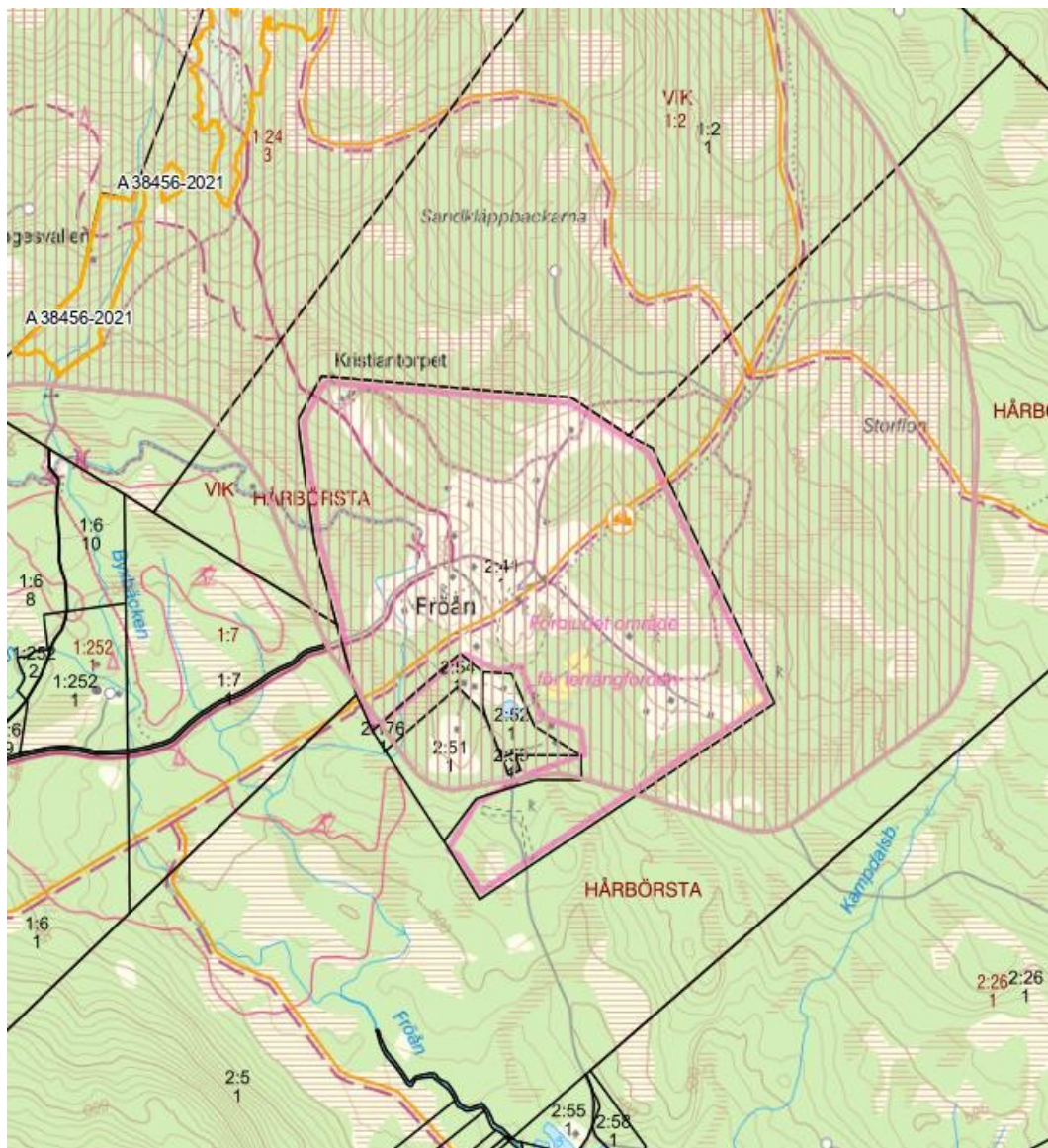
Bilaga 2. Översiktskarta Fröå gruva



Bilaga 3. Ortofotokarta



#### Bilaga 4. Fjällnära skog



Källa: Länsstyrelsens WebbGIS.